

Ontwikkelingslijnen in het werk van Jan Tamboer 3

Jan Tamboer en de 'dubbele vervreemding'

De eerst twee bijdragen over het werk van Jan Tamboer gingen over de periode 1970-1979. In deel 3 van deze reeks volgen we Tamboer in zijn academische middenperiode (ca. 1976-1984), waarin hij onderwijs verzorgt en onderzoek verricht aan de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding (IFLO), in 1986 hernoemd tot Faculteit der Bewegingswetenschappen (FBW) en in 2015 tot Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen. Het was een periode waarin zijn werk niet altijd begrepen werd, door zowel de academische wereld als de wereld van de LO. Jan Tamboer beoogde juist verbindend te zijn tussen polariserende wetenschappelijke idealen en de praktijk. | Ivo van Hilvoorde

Vervreemding tussen wetenschappelijke disciplines

In deel 1 en 2 van deze reeks konden we lezen hoe Tamboer zocht naar een geschikte taal waarmee hij een brug kon slaan tussen mensbeelden, bewegingsopvattingen en de alledaagse onderwijspraktijk. Hij ontwikkelde een taal die recht doet aan bewegen als een vorm van betekenisvol menselijk handelen. Een van de centrale vragen in zijn werk was: welke mensbeelden liggen ten grondslag aan de beelden die we hebben van bewegende mensen?

Hoe hangen visies op 'de' mens en 'het' lichaam samen met visies op het menselijk bewegen? Deze abstracte filosofische vragen, zo zal in deze bijdrage benadrukt worden, hebben echter nooit los gestaan van de alledaagse onderwijspraktijk en directe werkomgeving waarin het werk van Tamboer betekenis kreeg.

Deze bijdrage gaat nog niet inhoudelijk over de (bewegings)handelingstheorie van Tamboer, maar meer om de vragen en context waarin die theorie tot stand kwam en haar ook

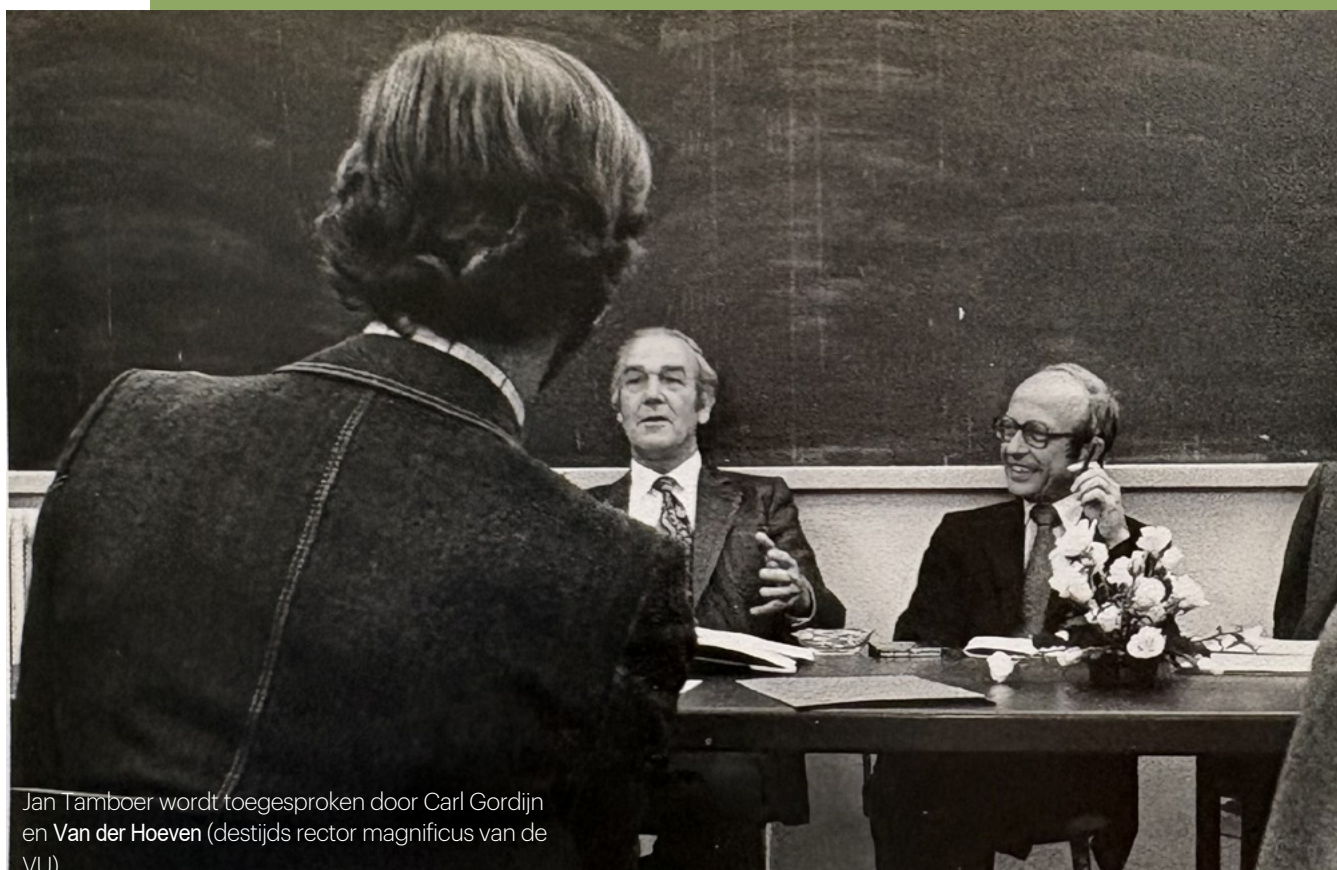
noodzakelijk maakte. Deze noodzaak kwam voort uit een zorg die Tamboer had; een zorg die hij uiteindelijk zelf verwoordde als 'dubbele vervreemding': enerzijds een vervreemding van de wetenschap ten opzichte van de praktijkvelden waarvoor zij ooit bedoeld was, en anderzijds een interne vervreemding tussen de wetenschappelijke disciplines die elkaar steeds minder verstaan.

'Academische middenperiode'

In zijn academische middenperiode (ca. 1976-1984) verzorgt Tamboer onderwijs en verricht hij onderzoek aan de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding (IFLO), in 1986 omgedoopt tot Faculteit der Bewegingswetenschappen (FBW) en in 2015 tot Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen (een fusie tussen de Faculteit Bewegingswetenschappen en de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen). Al aan de IFLO ontwikkelt Tamboer een 'relationele handelingstheorie' en werkt hij aan wat hij noemt 'de kinantropologie'; een filosofie van en over het menselijk bewegen. In veel van zijn werk blijft het centrale uitgangspunt: bewegingsonderwijs verdient het om als zelfstandig en volwaardig domein te bestaan, met eigen grondslagen, een eigen taal, een eigen verantwoording en een heldere conceptuele en didactische onderbouwing. Deze 'academische middenperiode' zou je ook weer in tweeën kunnen splitsen: ten eerste een periode van verdieping en verbreding van zijn handelingstheoretische uitgangspunten, in 1985 uitmondend in zijn proefschrift 'Mensbeelden achter Bewegingsbeelden. Kinantropologische analyses vanuit het perspectief van de lichamelijke opvoeding'.

Jan en zijn vrouw Anneke

Jan Tamboer wordt toegesproken door Carl Gordijn en Van der Hoeven (destijds rector magnificus van de VU)

Scan of klik [hier](#) naar het proefschrift Mensbeelden achter Bewegingsbeelden (Tamboer, 1985)

Deze middenperiode kenmerkt zich door concretisering, verheldering en vertaling van zijn theoretische uitgangspunten. Dat doet hij binnen het onderwijs en uiteindelijk in zijn publicatie 'Filosofie van de bewegingswetenschappen' (1989). Dit 'oranje boekje' (zoals het door studenten wordt genoemd) verschijnt in een serie publicaties over wetenschapsfilosofie die in alle academische opleidingen worden gebruikt. Naast wetenschapstheoretische, ethische en methodische grondslagen, bevat het een zeer toegankelijke vertaling en interpretatie van zijn handelingstheorie, en uitleg van cruciale begrippen daarin, zoals lichaamsbeelden, het substantiële en relationele lichaamsbeeld, lichaamsbewegingen en bewegingshandelingen. Die lijn van

concretisering zet zich door naar didactische vertalingen richting onderwijs en sport, zoals in zijn veelgeprezen publicatie Voetbaltheorie (2004), waarin de theoretische grondslagen en de praktijk van het coachen en trainen binnen het voetbal samenkomen.

Tweespalt binnen de IFLO

Het werk van Tamboer krijgt nog meer betekenis vanuit de wetenschapstheoretische en methodologische tweespalt die ontstaat binnen de IFLO en die verder aanwakkert na het vertrek van Gordijn in 1974. Het werk en het denken van Tamboer moet worden geplaatst tegen de achtergrond van de groeiende dominantie van meer empirisch georiënteerde wetenschappelijke disciplines en de groeiende kloof met de praktische velden van toepassing. Het bewegen wordt in deze periode steeds minder gekoppeld aan de pedagogische context van de lichamelijke opvoeding, maar steeds meer in algemene zin bestudeerd; zo gaat het bijvoorbeeld over de coördinatie van het bewegen, bewegingssturing of experimenten die gaan over oog-hand-coördinatie.

Jan Tamboer was opgeleid als LO'er

Tamboer leidt geenszins het bestaan van een geïsoleerde kamergeleerde, maar houdt zich intensief bezig met ontwikkelingen binnen de faculteit. Hij wordt gedreven door de zorgen die hij heeft over een koers die steeds verder afdrijft van de oorspronkelijke, algemene doelstelling van de Interfaculteit bij oprichting in 1971: "Langs wetenschappelijke weg kennis ontwikkelen die vruchtbaar is voor het handelingsveld van de lichamelijke opvoeding".

Carl Gordijn, medeoprichter van de IFLO en leermeester van Tamboer had vanaf de start van de Interfaculteit de (harde) toon gezet en onopgesmukt zijn wantrouwen geuit ten opzichte van de 'harde' wetenschappen (zoals anatomie, fysiologie). Het bewegende (individuele) kind zou volgens Gordijn als 'uniek subject' centraal moeten

blijven staan in het onderzoek. De mens is niet te 'objectiveren' met behulp van statistiek en empirische meetmethoden.

Contrasterend met Gordijn, zocht Tamboer wel op meer diplomatieke wijze naar de complementariteit, in plaats van de polariteit tussen beide wetenschapsidealen. Hoe zijn proefschrift en latere werk sterk is beïnvloed door deze wetenschappelijke en epistemologische tegenstelling, wordt scherp duidelijk in een publicatie uit 1981, getiteld 'Lichamelijke Opvoeding in beweging; Een verhandeling over het studieobject van een wetenschap in wording'.

'Bewegings-beïnvloedings-situaties'

Om de zeer nauwgezette en diepgaande handelingstheorie van Tamboer inhoudelijk en strategisch goed te kunnen plaatsen is het van belang om de wetenschappelijke strijd te begrijpen die er speelde rondom de overgang van IFLO naar FBW. In de lange

Tamboer bleef het belang van de LO altijd benadrukken in zijn werk

aanloop naar de naamswijziging van de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding naar Bewegingswetenschappen (die definitief gestalte krijgt in 1986) staat meer op het spel dan slechts een naamswijziging. In 1981 viert de IFLO haar tienjarig bestaan met een symposium, getiteld: '10 jaar Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding: interfaculteit Lichamelijke Opvoeding of Bewegingswetenschappen?'. Ter ere van dit jubileum verschijnt er onder redactie van Adri Vermeer een bundeltje met lezingen, waarin genoemde lezing van Tamboer is opgenomen.

De bundel uit 1981 wordt geopend met een openingstoespraak van Prof. H.T.A. Whiting, hoogleraar psychologie en op dat moment decaan van de faculteit. Whiting spreekt over een 'identiteitscrisis', die naar zijn idee te maken heeft met een te sterke focus binnen de faculteit op de lichamelijke opvoeding. In een publicatie uit 1976 had Whiting al stelling genomen in deze discussie, door de wetenschap van het menselijk bewegen zelfs volledig los te koppelen van de LO: 'Er is géén noodzakelijke verbinding tussen Human Movement Studies en Physical Education. [Ik] acht het zeer goed mogelijk dat delen van de zo ontwikkelde kennis voor Physical Education in het geheel niet of slechts zijdelings relevant zijn.' (1976, pp.42/43). In zijn lezing in 1981 herhaalt hij dit standpunt dat er geen noodzakelijke verbinding hoeft te zijn tussen *human movement studies* en de lichamelijke opvoeding.

Tamboer beschrijft in zijn bijdrage helder en zorgvuldig dat het in deze kwestie niet alleen gaat om een terminologische kwestie, maar ook om heel principiële en wetenschapsfilosofische kwesties. Enerzijds gaat het om de verwarring die er is over de term 'lichamelijke opvoeding'. De meer empirisch en positivistisch ingestelde collega's menen dat met de term LO vooral de schoolgymnastiek wordt aangeduid. In deze publicatie maakt Tamboer duidelijk dat de inperking van lichamelijke opvoeding tot schoolgymnastiek nog moeilijk verdedigd kan worden en dat een verbreding van de term in het licht van 'hedendaagse opvoedings-theorieën' zowel mogelijk als gewenst

is. Tamboer deelt de opvatting dat de faculteit op meer praktijkvelden gericht is (en moet zijn) dan de gymnastiek (als schoolvak), zoals de sport, dans, fysiotherapie, revalidatie en bewegings-therapie. Volgens Tamboer is deze verbreding vanzelfsprekend, maar kan dat ook zonder probleem binnen een breder begrip van de term lichamelijke opvoeding. Cruciaal hierbij is dat de praktijkvelden waar de faculteit zich op richt kunnen worden aangemerkt als 'bewegings-beïnvloedings-situaties'.

De focus zou moeten liggen op situaties waarin mensen het bewegend functioneren van andere mensen intentioneel proberen te beïnvloeden. Dat kan een gymnastiekleraar, maar evengoed een fysiotherapeut, sporttrainer of medicus zijn. Deze keuze is voor Tamboer zwaarwegend en fundamenteel, omdat er veel meer op het spel stond dan de invulling van de term LO. Het ging ook om principiële keuzen over de wijzen waarop de verschillende wetenschappelijke disciplines zich konden en wilden verhouden tot relevante praktijkvelden.

'Dubbele vervreemding'

Je zou, gezien de definitieve keuze voor de Bewegingswetenschappen in 1986, kunnen stellen dat Tamboer

	Inhoud	PAG.
	Voorwoord	1
H.T.A. Whiting	Openingstoespraak	3
J.W.I. Tamboer	Lichamelijke Opvoeding in beweging: Een verhandeling over het studieobject van een wetenschap in wording	7
H.T.A. Whiting	De Wetenschap van het Menselijk Bewegen	32
	Inleiding op de forumdiscussie	48
A. de Froe	Over de naam van de IFLO	49
O. Loopstra	Bestudering van bewegingsbeïnvloeding als taak voor de IFLO	51
W. van Zijll	De IFLO en het gevaar van vervreemding van het veld	53
C.J. Nielen	De IFLO en de geneeskunde	56
H.B. van der Leeden	De IFLO en de ontwikkelingen in de fysiotherapie	58
R.H. Rozendal	De IFLO en toekomstige ontwikkelingen	60

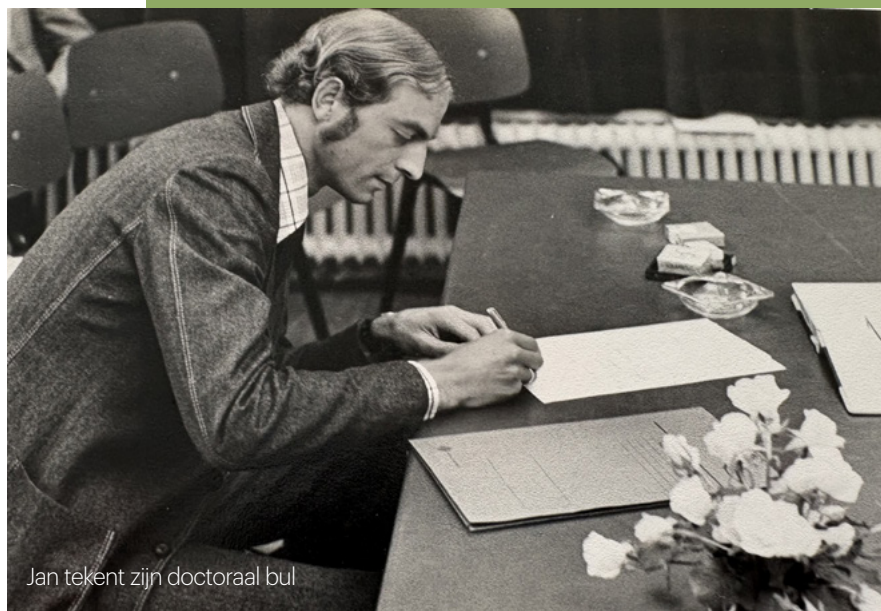
Inhoudsopgave lustrum 1981

zijn hand overspeelde door te blijven pleiten voor lichamelijke opvoeding als centraal object van studie. Mogelijk onderschatte hij ook de weerstanden die er waren gewekt in de periode van Gordijn bij collega's die zich niet konden vinden in die centrale rol van de LO. Wat Tamboer wel al helder zag in 1981, was dat er met de overgang naar de Bewegingswetenschappen meer op het spel stond en dat het geheel loslaten van de 'bewegings-beïnvloedings-situaties' vergaande consequenties kon hebben voor de relaties met de diverse praktijkvelden. Hij verwoordde die zorg als volgt:

"Door een ontwikkeling in de richting van 'bewegingswetenschappen' te bepleiten wordt de mogelijkheid van 'dubbele vervreemding' – 'horizontaal' (tussen wetenschappers onderling) en 'vertikaal' (naar de praktijkvelden toe) – als een onbedoelde tijdbom in het werk van de IFLO ingebouwd. [...] Het in principe doorsnijden van de draden, die de IFLO met de verschillende praktijkvelden verbinden, kan leiden tot de opleiding van begaafde onderzoekers in methodisch-technisch opzicht, wier gevoeligheid voor en vertaalcompetentie naar konkrete 'bewegings-beïnvloedings-situaties' zo gering is, dat er vanuit die kringen weinig vraag naar hen te verwachten is. Om meer dan één reden zou ik dat als een uiterst droevige ontwikkeling willen kwalificeren." (pp.24/25)

Deze 'dubbele vervreemding' is niet geheel uit de lucht gegrepen. Dat bleek feitelijk ook al uit de bijdrage van Whiting in dezelfde bundel. Weliswaar pleitte hij daarin voor een 'interfaculteit van het Menselijke Bewegen', met speciale aandacht voor menselijke intenties en doelgericht gedrag. Tegelijkertijd opende hij de deur voor de anatoom, de fysioloog en de psycholoog, die in zijn visie 'in principe hun vak kunnen beoefenen zonder zich erom te bekommeren hoe deze kennis in de praktijk wordt aangewend.'

De 'dubbele vervreemding' heeft Tamboer zelf ook in existentiële zin aan den lijve ondervonden. Enerzijds omdat zijn werk niet altijd (goed) begrepen werd en het nogal eens als

Jan tekent zijn doctoraal bul

polariserend werd ervaren in plaats van verbindend, zoals hij het ook beoogde. Anderzijds kreeg hij ook te maken met vervreemding ten opzichte van de praktijkvelden zelf. Hoewel Tamboer zelf als LO'er was opgeleid, en het belang van de LO altijd bleef benadrukken in zijn werk, was hij nu wel onderdeel van de academische cultuur, die ook op afstand werd gezet door de meer praktijkgeoriënteerde collega's. De weerstanden die hij ondervond vanuit de praktijk deden niet altijd recht aan de genuanceerde en voorzichtige poging die Tamboer deed om het perspectief en de praktijkvragen van de LO centraal te blijven stellen in het wetenschappelijk onderzoek aan de IFLO. Ondanks zijn diplomatieke pogingen de complementariteit van de verschillende disciplines te benadrukken, wordt deze periode uiteindelijk wel gekenmerkt door een toenemende dominantie van meer op fundamentele kennis gerichte disciplines (zoals inspanningsfysiologie, biomechanica, anatomie).

In zijn proefschrift zou Tamboer nog diepgravender ingaan op het beïnvloedingsprincipe dat volgens hem een centrale en regulatieve rol diende te spelen bij al het wetenschappelijk werk binnen de IFLO. Volgens Tamboer was een 'beïnvloedingstheorie' noodzakelijk, die zowel aan de 'psychosociale' als de 'medisch-biologische' aspecten van beïnvloedingsituaties recht kan doen. En met verwijzing naar zijn

werk in uitvoering stelt hij, niet geheel onbescheiden: 'Naar een dergelijke theorie dient de IFLO reikhalzend uit te zien.' Of iedere collega daar reikhalzend naar uitzag valt te betwisten, maar de uiteindelijke invloed van zijn werk is onmiskenbaar, mede dankzij latere publicaties waarin hij het handelingstheoretische perspectief verder uitwerkte in concrete toepassingen. Daarover meer in de volgende bijdrage.

De auteurs van deze artikelenreeks over Jan Tamboer zijn: Peter Heij, Ivo van Hilvoorde, Johan Steenbergen en Nico de Vos. In deel 4 gaan Ivo van Hilvoorde en Johan Steenbergen meer inhoudelijk in op de bewegingshandelingstheorie van Jan Tamboer. ●

Bronnen

Scan of klik [hier](#) naar de aangehaalde publicaties van Jan Tamboer in dit artikel.

Contact

im.van.hilvoorde@windesheim.nl

Ivo van Hilvoorde was student bij de vakgroep Theorie en Geschiedenis van de Bewegingswetenschappen en volgde in 2006 Jan Tamboer op als docent (sport)filosofie

Kernwoorden

Jan Tamboer, IFLO, Bewegingswetenschappen, bewegingshandelingstheorie